

Mladen Ćirić*

Institut Gimaraís Roza,

Centar za brazilске studije u Beogradu

PORTUGALSKI JEZIK U (PRIMENJENOJ) LINGVISTICI U REPUBLICI SRBIJI

U radu se nudi pregled naučnih i naučno-popularnih bibliografskih jedinica iz oblasti lingvistike čiji je glavni predmet portugalski jezik, odnosno onih koje se u nekom svom aspektu dotiču i portugalskog jezika, a objavljene su u Republici Srbiji. Oblast lingvistike sagledava se u širem smislu, tako da su, osim bibliografskih jedinica kategorisanih kao monografija, poglavlje u monografiji ili zborniku, te rad u naučnom časopisu, uzete u obzir i jedinice iz domena primenjene lingvistike: normativistička, leksikografska, priručnička i udžbenička literatura. Budući da je nastava stranih jezika jedan od važnijih elemenata primenjene lingvistike, u radu se izlaže i poseban osvrt na nastavu portugalskog jezika u Srbiji. Osnovni cilj rada je da pokaže koje su se oblasti domaće nauke o jeziku bavile portugalskim jezikom, u kom obimu i kojim njegovim aspektima, te da tako predstavi stanje lingvističke grane luzitanskih studija u Republici Srbiji. Iako te studije nisu strukturirane na akademskom nivou, odnosno u vidu studijskih programa, na domaćim univerzitetima, rezultati istraživanja izneti u ovom radu pokazuju da srpska naučna i naučno-popularna produkcija iz oblasti lingvistike poseduje određen broj dela, koja se bave portugalskim jezikom, kao i da srpska javnost već nekoliko decenija ima mogućnost da pri relevantnim obrazovnim institucijama taj jezik uči kao strani.

Ključne reči: portugalski jezik, luzitanske studije, lingvistika, nastava stranih jezika, dvojezični rečnici, udžbenici stranih jezika

* Krunska 14, 11000 Beograd, Srbija; mladen.ciric@itamaraty.gov.br

1. Uvod

Srbiju od zemalja portugalskog govornog područja deli hiljade kilometara geografske razdaljine, a dodatno je od njih udaljavaju i pripadnost drugačijem kulturno-civilizacijskom krugu, kao i brojni geopolitički i drugi faktori ispoljavani u različitim istorijskim trenucima. Srbija i Portugal uspostavljaju diplomatske odnose još 1882. godine, ali su oni tokom većeg dela svog postojanja ostali samo na formalnom nivou, doživевši i prekid u periodu od 1948. do polovine 1970-ih godina (Marinović 2019: 98; Petrović 2023: 108, 118). Sa najvećom zemljom portugalskog govornog područja, Brazilom, ondašnja Kraljevina Jugoslavija uspostavlja diplomatske odnose 1938. godine (Bogetić 2019: 11), koji su, iako veoma prijateljski i neprekidani, ipak oskudevali u tešnjoj kulturnoj saradnji (Kuzmanović i Jovanović 2017: 70). Sve su ovo činiooci koji su uticali na to da portugalski jezik, iako jedan od najrasprostranjenijih i najuticajnijih u svetu, u Srbiji i do danas ima veoma ograničeno prisustvo, posebno u poređenju sa jezicima sličnih globalnih dometa. Ova se tvrdnja svakako može proširiti i na recepciju kulture koja se tim jezikom izražava (Kuzmanović i Jovanović 2017; Marinović 2019).

Uprkos dugoj tradiciji i značajnoj predmetnoj raznovrsnosti, kako nastave stranih jezika na svim nivoima obrazovanja, tako i filoloških, odnosno, lingvističkih istraživanja u Srbiji, luzitanske studije u obliku akademske oblasti još uvek nisu u punoj meri konstituisane u okviru srpskih visokoškolskih ili naučno-istraživačkih institucija. Studijski programi koji bi bili posvećeni izučavanju portugalskog jezika, književnostima i kulturama njegovog govornog područja, izostaju iz ponude univerziteta u Republici Srbiji, što za posledicu ima i nedostatak odgovarajuće školovanog kadra, koji bi se mogao baviti tom oblašću, bilo u vidu naučno-istraživačkog rada, bilo u vidu raznih primenjenolingvističkih aktivnosti, kao što su prevođenje, leksikografija, nastava jezika i dr. Pa ipak, domaća naučna i popularno-naučna produkcija iz raznih oblasti iznedrila je određen broj dela koja se bave portugalskim jezikom odnosno njegovim govornim područjem, ili se pak, baveći se nekim širim predmetom, dotiču i pojedinih njegovih aspekata.

Predmet ovog istraživanja su publikacije iz oblasti lingvistike koje se bave portugalskim jezikom objavljene u Republici Srbiji. U taj predmet uvrštavamo dela koja su u celosti posvećena portugalskom, ali i ona koja se bave drugim jezicima ili nekom širom lingvističkom temom, a u okviru toga razmatraju i pitanja vezana za portugalski ili se osvrću na neke njegove aspekte. Lingvistiku, kao naučnu oblast, u ovom radu sagledavamo u širem smislu, uzimajući u obzir i specifična područja kojima se bavi primenjena lingvistika (v. Bugarski 2007:

27–28), kao što su nastava stranih jezika, jezička politika i planiranje i leksikografija. U skladu sa takvim viđenjem lingvistike, u građu za istraživanje uvrstili smo publikacije kategorisane kao monografije, poglavlja u monografijama, radove u zbornicima i časopisima, magistarske i master teze i doktorske disertacije, ali i publikacije primenjenolingvističkog karaktera: udžbeničku i priručničku literaturu iz oblasti portugalskog kao stranog jezika, normativističku literaturu koja se, raspravljajući o pitanjima standardnog srpskog jezika, dotiče i određenih aspekata portugalskog jezika, kao i dvojezične portugalsko-srpske, odnosno srpsko–portugalske rečnike. Budući da je nastava stranih jezika jedna od najvažnijih delatnosti iz domena primenjene lingvistike, ovo istraživanje se ne ograničava samo na publikacije udžbeničkog ili priručničkog tipa koje se mogu koristiti za nastavu portugalskog kao stranog jezika objavljene u Srbiji, već donosi i kratak istorijat, odnosno podatke o aktuelnom stanju te delatnosti pri relevantnim domaćim obrazovnim institucijama.

Građa za istraživanje prikupljana je višegodišnjim praćenjem naučne i naučno-popularne produkcije iz oblasti lingvistike u Srbiji, pri čemu je posebna pažnja poklanjana publikacijama koje se bave romanističkim, odnosno iberoromanističkim temama, budući da takva tematika po samoj svojoj prirodi može biti u vezi i sa portugalskim jezikom. Podatke o nastavi portugalskog jezika i pratećim aktivnostima u vezi sa njom pribavili smo iz literature o istoriji iberijskih studija u Srbiji (Soldatić i Donić 2011; Pejović i Stojanović 2021), iz istraživanja koja se tom nastavom bave (Prijić 2010; Ćirić 2022, 2024a, 2024b), a značajno smo ih dopunili i uvidom u arhivsku građu Ambasade Brazila u Beogradu.

Osnovni cilj ovog rada je da pokaže koje su se oblasti (primenjene) lingvistike u Republici Srbiji do danas bavile portugalskim jezikom, u kom obimu i kojim njegovim aspektima, kroz kritički prikaz lingvističkih publikacija i osvrt na nastavu portugalskog kao stranog jezika. Time se namerava ponuditi svojevrsni presek stanja lingvističke grane luzitanskih studija u našoj akademskoj sredini, koji bi mogao poslužiti kao polazna tačka za njihov dalji razvoj.

Usredsredivši se na lingvistiku, iz građe, za ovo istraživanje, izostavili smo one publikacije koje se bave portugalskim govornim područjem iz perspektive drugih naučnih oblasti, a takođe su objavljene u Republici Srbiji, kao što su – da navedemo samo dva primera – nauka o književnosti (v. npr. Marinović 2022) i političke nauke (v. npr. Petrović 2023, 2024a, 2024b). Iz građe smo takođe izostavili publikacije srpskih naučnika o luzitanskim temama objavljene u inostranstvu, budući da nam je cilj da ponudimo prikaz stanja luzitanskih studija u Srbiji. Radi proširenja tog prikaza sa lingvistike na druge oblasti znanja, neophodno bi bilo

sprovesti dodatna istraživanja, za koja svakako već postoji i solidna građa i akademsko interesovanje (v. Kuzmanović Jovanović 2017; Marinović 2019).

2. Portugalski jezik u naučnim publikacijama iz lingvistike, objavljenim u Republici Srbiji

Nekoliko naučnih monografija koje se bave romanistikom, odnosno iberoromanistikom u širem smislu, objavljenih u Srbiji od 1970-ih godina do danas, u svoj predmet uvrštavaju i građu iz portugalskog jezika ili se usredsređuju na pojedine njegove aspekte. Budući da srpskoj lingvistici nedostaju monografije koje bi u celosti bile posvećene portugalskom, ove publikacije i danas predstavljaju vredan izvor informacija o njemu.

U *Istorijskoj gramatici španskog jezika*, I. Klajn, jedan od naših najznačajnijih romanista, poseban odeljak jednog od uvodnih poglavlja posvećuje portugalskom jeziku (1977: 24–25). Autor iznosi osnovne informacije o njegovom govornom području, fonološkoj i morfološkoj strukturi, posebno u kontrastu sa savremenim kastiljanskim jezikom, ali i nekim njegovim oblicima iz ranijih perioda razvoja. Iako su neke od tih informacija nepotpune (od čitavog govornog područja navedeni su samo Portugal i Brazil), odnosno, donekle uprošćene (primeri kojima se ilustruju iznete tvrdnje potiču isključivo iz standardnih varijeteta portugalskog), ovaj odeljak zasigurno je u vreme kada je monografija objavljena predstavljao jedinstven, koristan izvor podataka o portugalskom jeziku u srpskoj i jugoslovenskoj akademskoj sredini.

V. Drašković, takođe jedan od najuglednijih srpskih romanista, objavio je monografiju *Uporedna gramatika romanskih jezika: fonetski razvoj, morfologija, tekstovi* (1994), koja je pre svega služila kao udžbenik za nastavu na posleddiplomskim studijama romanistike na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Koristeći se tradicionalnom metodologijom kontrastivne lingvistike, u strukturalističkom teorijskom okviru, autor nudi prikaz razvoja fonologije i morfologije od klasičnog latinskog, preko opšteromanskog i ranih oblika romanskih jezika, do savremenog francuskog, provansalskog, italijanskog, rumunskog, španskog i portugalskog jezika. Romanisti i ostali zainteresovani lingvisti prvi put su dobili mogućnost da se informišu o istorijskom razvoju i savremenim oblicima fonoloških i morfoloških kategorija portugalskog jezika iz relevantnog izvora na srpskom jeziku. Osim toga, autor u monografiji prilaže i jedan tekst na staroportugalskom, *Testament kralja Alfonsa II* iz 1214. godine, proprativši ga prevodom na srpski, napomenama o fonologiji, grafiji, morfologiji i leksici, kao i iscrpnim glosarom (Drašković 1994: 91–100). Ovo delo

predstavljalo je, u trenutku svog objavljivanja, najpotpuniji izvor informacija o portugalskom jeziku u srpskoj lingvistici.

Korpus znanja o portugalskom jeziku u Srbiji značajno je obogaćen objavljivanjem monografije *Sociolingvistička istorija Iberijskog poluostrva i iberoromanskih jezika: sa posebnim osvrtom na kastiljanski (španski), portugalski, galisijski i katalonski jezik* u autorstvu A. Kuzmanović Jovanović (2020). Predstavljajući, kroz trinaest poglavlja, rezultate obimnih istraživanja o istoriji jezika i društva na Iberijskom poluostrvu i u Latinskoj Americi, autorka donosi obilje podataka o portugalskom jeziku koji do tada nisu bili dostupni u domaćoj lingvističkoj literaturi. U ovoj publikaciji možemo se informisati o razvoju portugalskog jezika od perioda rimske dominacije do savremenog doba, o kontaktima koje je ovaj jezik kroz istoriju ostvarivao sa brojnim drugim varijetetima, kako na Iberijskom poluostrvu, tako i u nekadašnjim portugalskim kolonijama, o procesu njegove standardizacije i globalizacije, o kreolskim jezicima kojima je dao leksičku osnovu, te o ideološkim osnovama koncepta Luzofonije i Zajednice zemalja portugalskog jezika (Comunidade dos Países de Língua Portuguesa). Istraživačima zainteresovanim za luzitanske teme ova jedinstvena publikacija omogućava sveobuhvatan uvid u sociolingvistički razvoj portugalskog jezika i u složenu aktuelnu jezičku situaciju njegovog govornog područja.

Pored navedenih monografija, portugalskim jezikom bavi se i nekoliko radova objavljenih u časopisima odnosno zbornicima u Srbiji. U nastavku izlažemo njihov pregled, grupišući ih prema tematskom kriterijumu.

Leksičke pozajmljenice iz portugalskog jezika u srpskom (luzizmi) bile su predmet dva rada objavljena u domaćim časopisima. U okviru rada o vrstama romanizama u srpskom jeziku i putevima njihovog dolaska, I. Klajn (1998) bavi se i luzizmima. Autor je zabeležio dvadesetak leksema koje su u srpski došle iz portugalskog, uz napomenu o tome da je većina primljena posredstvom drugih jezika sa kojima je srpski imao mnogo više dodira. Zabeležene lekseme odnose se na specifične prirodne ili kulturne pojave sa portugalskog govornog područja, tako da su neretko potekle iz autohtonih jezika (amerindijanskih, afričkih ili azijskih). Drugi rad u kome se mogu naći informacije o luzizmima kod nas, i to potpunije i aktuelnije, jeste studija J. Rajić o hispanizmima i luzizmima u savremenom srpskom jeziku (2014). Autorka takođe iznosi korpus od dvadesetak luzizama, navodeći da su u pitanju lekseme koje su posredstvom engleskog, francuskog ili španskog postale deo internacionalne leksike, čime su se stekli uslovi da ih i naš jezik primi. Ovakav put pozajmljivanja autorka detaljno obrazlaže sociolingvističkim aspektom ovih leksema. Ističe se da je nedostatak direktnog

kontakta srpskog i portugalskog pozajmljivanje ograničio na leksički nivo i da su pozajmljenice, morfološki gledano, uglavnom imenice. One potiču iz određenih semantičkih domena, najčešće sa značenjem vezanim za prirodne, geografske, antropološke i kulturološke pojave. Autorka takođe analizira i stepen integracije ovih pozajmljenica u srpski fonološki i morfološki sistem.

U okviru tematskog zbornika objavljenog povodom 45 godina od osnivanja Grupe za španski jezik i hispanske književnosti na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu (Dickov 2017), tri rada bave se temama u vezi sa portugalskim jezikom. Rad E. Kardeire (2017), napisan na portugalskom, bavi se pitanjima identiteta u procesu konstituisanja norme portugalskog jezika, iz dijahronijske perspektive. Rad M. Ćirića (2017), takođe napisan na portugalskom, analizira jezičku politiku i planiranje jezika na portugalskom govornom području iz ugla kognitivnih kulturnih modela jezičke standardizacije. Pišući na španskom, T. Berta (2017) u svom radu o portugalskoj verziji srednjovekovnog teksta *Historia del muy noble Vespasiano* analizira upotrebu složenih glagolskih vremena i donosi zaključke o kastiljanskom uticaju na portugalsku redakciju.

Iako je usvajanje portugalskog jezika od strane govornikâ srpskog bilo predmet nekoliko master teza odbranijenih na univerzitetima u Portugalu (v. Pavlović 2006; Miletić 2008; Prijić 2010; Čkonjević 2012; Sera Pič 2016), malobrojna su istraživanja takve tematike u Srbiji. Tri recentnija rada u autorstvu M. Ćirića (2022, 2024a, 2024b), objavljena u domaćim zbornicima, bave se pojedinim aspektima nastave portugalskog kao stranog jezika za srbofone. U studiji o upotrebi nestandardnih varijeteta srpskog jezika u nastavi portugalskog kao stranog jezika (Ćirić 2022), autor zaključuje da srpski dijalekti koji nisu u osnovici standarda mogu biti upotrebljeni kao koristan resurs u nastavi portugalskog namenjenoj polaznicima čiji su ti dijalekti maternji varijeteti. Tom se upotrebom postiže efikasnije usvajanje pojedinih fonoloških i morfosintaksičkih kategorija ciljnog jezika. Istraživanje o brazilskim televizijskim serijama u nastavi portugalskog istog autora (Ćirić 2024a) pokazuje kakvu ulogu ovaj popularan medijski proizvod ima u motivaciji govornikâ srpskog za učenje portugalskog, to jest u prepoznavanju nastavom prenošenih sadržaja. Rezultati istraživanja ukazuju na značajan motivacijski i nastavni potencijal brazilskih serija u oblasti portugalskog kao stranog jezika u Srbiji. Istražujući uticaj španskog kao drugog jezika (L2) na usvajanje izgovora portugalskog kao trećeg jezika (L3), od strane govornika srpskog kao maternjeg (L1), M. Ćirić (2024b) dolazi do zaključka da tipološka srodnost L2 i L3 predstavlja relevantan faktor u tom procesu. Naime, srbofoni polaznici početnih tečajeva portugalskog kao stranog jezika, koji poseduju više nivoe kompetencije

u španskom, produkuju izgovorne greške u većoj meri i sa većom raznovrsnošću u odnosu na polaznike bez kompetencije u španskom.

Pojedini aspekti portugalskog jezika istraživani su i u neobjavljenim master i magistarskim radovima odbranjenim na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Magistarski rad M. Ljujić (1987) bavi se indikativnim sredstvima za iskazivanje prošlosti i pretprošlosti u portugalskoj i španskoj dnevnoj štampi. Autorka monografije o sociolingvističkoj istoriji Iberijskog poluostrva i iberoromanskih jezika započela je istraživanja te tematike još u svom magistarskom radu o fonološkim promenama u graničnim varijetetima zapadnog dela Iberijskog poluostrva, u koje spada i portugalski jezik (Kuzmanović 2004). Master teza M. Kojičić (2015) istražuje palatalizacije u francuskom, portugalskom i španskom jeziku. Jedan doktorski rad, takođe odbranjen na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, predstavio je rezultate istraživanja jezičkih ideologija u ženskoj brazilskoj dijaspori u Srbiji (Ćirić 2018). Obiman korpus tog istraživanja u celini je sastavljen od materijala na portugalskom, a autor u radu iznosi i prikaz stanja preovlađujućih jezičkih ideologija u Brazilu, uz pregled relevantne portugalske i brazilske lingvističke literature o toj oblasti.

3. Portugalski jezik u normativističkoj literaturi u Republici Srbiji

Najznačajnije pitanje u vezi sa portugalskim jezikom u okviru jezičkog planiranja odnosno normativistike u Srbiji jeste transkripcija imena iz tog jezika. Budući da se fonološki sistemi i vrste pravopisa u srpskom i portugalskom jeziku znatno razlikuju, ovo pitanje je izazivalo i nastavlja izazivati brojne nedoumice, što se može lako uvideti pregledanjem književnih prevoda sa portugalskog odnosno novinskih tekstova u kojima se navode imena iz tog jezika. Naime, uočavaju se veoma različiti načini prenošenja mnogih fonema i alofona iz portugalskog u srpski i kolebanja pri tom postupku.

Osnove transkripcije imena iz portugalskog postavili su romanisti M. Savić (1970) i I. Klajn (1979) u svojim radovima o prenošenju toponima odnosno transkripciji i adaptaciji imena iz romanskih jezika. Od tada do danas nije bilo objavljenih istraživanja koja bi se bavila ovim problemom, a njegovo rešenje u vidu jasnih normativnih uputstava donosi važeći *Pravopis srpskoga jezika*, oslanjajući se na osnovna načela u prilagođenom pisanju imena iz stranih živih jezika (Pešikan, Jerković i Pižurica 2010: 171–175, 213–215).

Ponuđena pravopisna rešenja za transkripciju imena iz portugalskog, veoma koncizno formulisana, obuhvataju većinu portugalskih fonema i njihovih alofo-

na, potkrepljena su odgovarajućim primerima i argumentovana pozivanjem na opšta načela transkripcije i na poštovanje normativnog jezičkog i pravopisnog jedinstva portugalskog jezika. Pa ipak, u nekim delovima ova rešenja zahtevaju doradu, poneku izmenu ili pak dodatnu argumentaciju, između ostalog i zato što prevodilačka praksa i dalje ukazuje na znatne varijacije i odstupanja. U novom izdanju pravopisa, koje je u pripremi, pitanje transkripcije imena iz portugalskog biće detaljnije obrađeno i otkloniće nedostatke trenutno važećih rešenja (A. Kuzmanović Jovanović, lična prepiska, 3. 6. 2023).

Pored *Pravopisa srpskoga jezika*, uputstva o transkripciji imena iz portugalskog mogu se naći u sažetoj formi i u *Rečniku jezičkih nedoumica* I. Klajna (2002: 136–137). Autor je u ovaj svoj normativistički priručnik, veoma popularan u široj javnosti, uneo i nekoliko posebnih odrednica koje se bave oblicima pojedinih toponima sa portugalskog govornog područja ili ličnih imena koja izazivaju nedoumice pri prenošenju u srpski jezik (Klajn 2002: 18, 61, 81, 88, 136, 152, 157).

4. Dvojezični portugalsko–srpski i srpsko–portugalski rečnici objavljeni u Republici Srbiji

U ovom odeljku izlažemo prikaz dvojezičnih rečnika jezičkog para portugalski–srpski objavljenih u Republici Srbiji. Budući da je cilj ovog istraživanja da utvrdi stanje lingvističkih luzitanskih studija u srpskoj akademskoj sredini, iz prikaza izostavljamo rečnike ovog profila koji su objavljeni u bivšim jugoslovenskim federalnim jedinicama ili u zemljama portugalskog govornog područja. Radi detaljnije analize stanja portugalsko-srpske odnosno srpsko-portugalske dvojezične leksikografije bilo bi potrebno u analizu uvrstiti i te bibliografske jedinice, ali i strukturirati samo istraživanje prema teorijsko-metodološkim postavkama savremene metaleksikografije, što bi izlazilo iz okvira ovog rada. U tom smislu, u nastavku ćemo ponuditi samo kratak prikaz triju bibliografskih jedinica koje odgovaraju kriterijumima našeg istraživanja.

Dvojezični rečnici portugalskog i srpskog jezika počinju da se objavljuju u Republici Srbiji tek u prvoj polovini prve decenije XXI veka. Godine 2001. objavljen je *Portugalsko-srpski i srpsko-portugalski rečnik*, koji kao „priređivač” potpisuje S. Todorović De Almeida. Ovaj rečnik džepnog formata imao je namenu da posluži „kao praktična pomoć pri čitanju lakših tekstova” (Todorović De Almeida 2001: 4). Pored samog rečničkog dela, publikacija sadrži i uvodne napomene o portugalskom alfabetu i pravilima čitanja. One, međutim, pokazuju brojne manjkavosti i nedoslednosti, pre svega u vidu potpunog odsustva stručne

metodologije i terminologije. I same odrednice, kako u opštoj strukturi, tako i u pojedinim elementima, obiluju sličnim nedostacima.

Drugi dvojezični rečnik portugalskog i srpskog jezika objavljen je 2005. godine u autorstvu P. Živkovića, pod naslovom *Portugalsko–srpski rečnik*. Ovo leksikografsko delo sadrži preko 90 hiljada reči i izraza, oslanjajući se prvenstveno na građu iz brazilske varijante portugalskog jezika. Autor je bio istaknuti jugoslovenski i srpski diplomata, sa bogatim iskustvom službovanja u Angoli i Brazilu (Živković 2005: 1221), što mu je omogućilo savladavanje portugalskog jezika i upoznavanje sa brojnim aspektima njegovog govornog područja. Nedostajalo mu je, međutim, odgovarajuće filološko obrazovanje, kakvo je neophodno za redakciju jednog leksikografskog dela ovakvog profila, čime se mogu objasniti nedostaci primećeni u samim odrednicama i uvodnom delu o pismu i izgovoru. S obzirom na oskudnost dvojezične leksikografske literature za jezički par portugalski–srpski, ovaj rečnik ipak je od značaja za srpsku kulturu, a donekle i za prevodilačke i nastavne delatnosti na polju portugalskog jezika u Srbiji.

Treći, i do danas poslednji, dvojezični rečnik portugalskog i srpskog jezika koji je objavljen u Srbiji, delo je Ž. Kamare i M. Ćirića (2008, 2014). Prvo izdanje izašlo je 2008. godine, a drugo, koje predstavlja zapravo samo preštampanu verziju prvog, objavio je drugi izdavač 2014. godine. Rečnik je zaveden pod dvojezičnim naslovom *Portugalsko-srpski, srpsko-portugalski rečnik – Dicionário português–sêrvio, sêrvio–português*. Korpus koji rečnik obrađuje u portugalsko-srpskom delu potiče iz evropske varijante jezika, ali donosi podatke i o leksemama iz brazilske varijante u odrednicama za koje postoje varijantni sinonimi, odnosno u onima koje obrađuju lekseme korišćene isključivo u Brazilu. Pored samog rečničkog dela, ova publikacija sadrži i kratak pregled gramatike portugalskog jezika (Kamara i Ćirić 2014: 313–367), kao i dodatke sa izrazima za svakodnevnu komunikaciju, skraćenicama i mernim jedinicama koje se koriste u zemljama portugalskog govornog područja (Kamara i Ćirić 2014: 593–600). Obim ovog rečnika znatno je skromniji od obima *Portugalsko–srpskog rečnika* P. Živkovića (2005), ali metodologija izrade, iako takođe sa pojedinim nedostacima, pokazuje viši stepen leksikografske kompetencije autorâ.

5. Udžbeničke i priručničke publikacije iz portugalskog kao stranog jezika u Republici Srbiji

Jedini udžbenik portugalskog kao stranog jezika objavljen u Republici Srbiji (i šire, u regionu Jugoistočne Evrope) jeste publikacija naslovljena *Por dentro do Brasil: método de português brasileiro para estrangeiros – nível básico*

co e intermediário (Sera Pič i Ćirić 2014). Sadrži jedanaest nastavnih jedinica, strukturiranih u skladu sa komunikativnim pristupom u nastavi stranih jezika, zasnovanih na korpusu autentičnih jezičkih materijala. Sadrži, uz to, i prilog sa tabelama gramatičkih kategorija, uvodni teorijski tekst sa bibliografijom, izvode iz recenzija i kompakt disk sa zvučnim zapisima. Udžbenik je u celosti napisan na portugalskom jeziku, budući da je namenjen govornicima bilo kog maternjeg jezika. Predviđen je za korišćenje u nastavi brazilske varijante portugalskog kao stranog jezika čiji je komunikativni cilj dosezanje srednjeg nivoa kompetencije.

U Srbiji je objavljeno i tri priručnika za konverzaciju na portugalskom jeziku, u više izdanja. Priručnik *Portugalski u svakoj prilici* (Todorović 1995), strukturiran prema evropskoj varijanti jezika, na 60 strana džepnog formata, donosi reči i izraze za komunikaciju u svakodnevnom situacijama u kojima se uobičajeno mogu naći turisti. Slično rečniku iste autorke (Todorović De Almeida 2001), poseduje brojne nedostatke u pogledu stručne metodologije, pre svega, pri anotaciji izgovora. Priručnik *Sa portugalskim u svet* (Kuzmanović i Nikolić 2002), takođe je džepnog formata i koncipiran da služi kao ispomoć pri svakodnevnoj komunikaciji sa govornicima evropske varijante jezika, ali je sadržajniji, pregledniji i metodološki odgovarajuće strukturiran, odražavajući filološku kompetenciju autorki. Najrecentniji primer ovakve vrste publikacija jeste *Portugalski: priručnik za konverzaciju* (Autorski kolektiv Lingea 2017). Ova publikacija takođe je namenjena prvenstveno turistima, što se, osim po sadržinskim odlikama, može videti i po tome što sadrži dodatak sa praktičnim savetima za putovanja i osnovnim informacijama o zemljama portugalskog govornog područja. Kao prilozi u ovom priručniku dati su i sažet obostrani dvojezični rečnik i kratak pregled gramatike. Obradene lekseme i izrazi, kao i anotacija izgovora ispod njih, odgovaraju evropskoj varijanti portugalskog.

Izdavač poslednje navedene publikacije priručničkog tipa nedavno je objavio još jednu sličnu neveliku publikaciju pod naslovom *Gramatika savremenog portugalskog* (Autorski kolektiv Lingea 2020). Iako bi naslov mogao odavati utisak ozbiljnijeg rada, publikacija je u potpunosti lišena naučnog aparata i namenjena je najširoj publici, te je svrstavamo u kategoriju priručničkih publikacija. Njenu osnovnu strukturu čine tabele sa promenama svih vrsta reči portugalskog jezika, uz kratka objašnjenja i primere sa prevodom na srpski. Međutim, kao što je slučaj i sa prethodnom navedenom publikacijom (Autorski kolektiv Lingea 2017), ovaj priručnik nije pripreman vodeći računa o govornicima srpskog koji uče portugalski kao strani, niti uzima u obzir kontrastiranje srpskog i portugalskog na bilo kom nivou. Radi se o krajnje komercijalnoj publikaciji, koja je objavljena na

različitim izdavačkim tržištima, uz minimalna prilagođavanja lokalnim jezičkim prilikama.

6. Kratak istorijat nastave portugalskog kao stranog jezika u Republici Srbiji

Nastava portugalskog kao stranog jezika u Republici Srbiji predstavlja oblast koja zavređuje posebnu naučnu pažnju. Radi sticanja uvida u sve faktore koji su uticali na njeno kasno uspostavljanje i na njen razvoj, kao i u one koji danas utiču na njene domete i perspektive, bilo bi potrebno sprovesti odgovarajuća istraživanja kvantitativnog i kvalitativnog tipa. Za potrebe ovog rada, u nastavku izlažemo samo njen kratak istorijat, sa najosnovnijim informacijama, koje će upotpuniti sliku o portugalskom jeziku u (primenjenoj) lingvistici u Srbiji.

Počeci nastave portugalskog kao stranog jezika u Jugoslaviji vezuju se za ime akademika V. Vinje, koji je još 1950-ih godina na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu organizovao intenzivne tečajeve tog jezika, da bi 1980-ih učestvovao i u osnivanju Katedre za portugalski jezik i književnost (Kovačec 2001: 264). Nakon raspada Jugoslavije, razvoj luzitanskih studija u Hrvatskoj i drugim bivšim jugoslovenskim federalnim jedinicama poprimio je sopstvene pravce (v. Marinović 2019: 100–101), koji više nisu imali nikakvih dodira sa srpskom akademskom sredinom.

Uprkos bogatoj i veoma raznovrsnoj tradiciji stranih filologija, univerzitetskoj sredini u Republici Srbiji dugo je nedostajala nastava portugalskog jezika. V. Drašković u „Predgovoru” svojoj *Uporednoj gramatici romanskih jezika* (1994: 6) tvrdi da se na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu i pored njegovog dugogodišnjeg zalaganja nije otvorio lektorat za portugalski jezik. Taj će lektorat, međutim, nedugo nakon ove iznete tvrdnje biti otvoren. Godine 1997, pri Katedri za romanistiku, počinje sa radom Lektorat za portugalski jezik i brazilsku civilizaciju, na kome nastavu izvodi prof. Karlos Amaral Freire (Carlos Amaral Freire), jedan od najuglednijih brazilskih intelektualaca svog vremena, hiperpoliglota i prevodilac (Prijić 2010: 26). Prof. Amaral Freire rukovodio je dvosemestralnim predmetima Portugalski jezik 1 i Portugalski jezik 2, a organizovao je i brojne vannastavne i druge aktivnosti posvećene promociji brazilske književnosti i kulture u Beogradu (Dragosavac 1997; Cvijić 1998). Lektorat je okončao rad početkom NATO agresije na SR Jugoslaviju, 1999. godine (Prijić 2010: 27). Kako je zapisao ondašnji ambasador Federativne Republike Brazil u Beogradu u svom završnom izveštaju o radu brazilskog lektorata pri Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu (Vestfalen 1999), interesovanje za nastavu portugalskog

bilo je veliko, časovima su prisustvovali i studenti sa drugih fakulteta, ali i zainteresovani građani raznih profesionalnih profila, a planovi Katedre za romanistiku i brazilske Vlade bili su da na tu zainteresovanost odgovori formiranjem studijske grupe za portugalski jezik u bližoj budućnosti.

Nastava portugalskog jezika na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu obnovljena je 2005. godine, i to na zahtev studenata, predat fakultetskoj upravi u vidu peticije (Prijić 2010: 27). Novi Lektorat za portugalski jezik, sada pri Katedri za iberijske studije, počeo je sa radom u 2006/2007. akademskoj godini, na osnovu saradnje Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Instituta Kamoiš (Instituto Camões), zvaničnog portugalskog državnog organa zaduženog za nastavu i promociju portugalskog jezika i kulture u inostranstvu (Prijić 2010: 28; Soldatić i Donić 2011: 32). Ovaj lektorat, koji nudi nastavu portugalskog jezika kao izbornog predmeta tokom ukupno šest semestara svim zainteresovanim studentima, u funkciji je i danas, a lektori koji su pri njemu izvodili nastavu zaključno sa 2025. godinom bili su: Veljko Prijić, Žoana Kamara (Joana Câmara), Marijana Farija (Mariana Faria), Andre Neves Karvaljoza (André Neves Carvalhosa), Klara Rizo (Clara Riso), Andre Kunja (André Cunha), Magda Barbeita, Sofija Marinjo (Sofia Marinho), Žoze Karlos Kanoa (José Carlos Canoa) i Nuno Neves (Pejović i Stojanović 2021: 13).

Zahvaljujući sporazumu sa Institutom Kamoiš, nastavu portugalskog kao drugog stranog jezika imaju mogućnost da pohađaju i studenti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu (Crnjanski 2018). Slobodni tečajevi portugalskog bili su dostupni novosadskim studentima i pre zvaničnog sporazuma sa Institutom, a u kraćem periodu imali su prilike da ih pohađaju i studenti Filološko-umetničkog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu (Prijić 2010: 29).

Pored nastave u univerzitetskim centrima, široj javnosti u Republici Srbiji od 2019. godine dostupni su i besplatni tečajevi portugalskog kao stranog jezika u organizaciji Kulturnog kutka Ambasade Brazila u Beogradu (v. Ćirić 2022: 465–466; Ćirić 2024b: 506). Ta inicijativa brazilske kulturne diplomatije u srpskoj prestonici 2022. godine prerasta u Centar za brazilske studije Instituta Gima-rais Roza (Núcleo de Estudos Brasileiros – Instituto Guimarães Rosa), ispostavu zvaničnog organa brazilske Vlade, zaduženog za nastavu i promociju portugalskog jezika i brazilske kulture u svetu. Centar je, tokom poslednjih nekoliko školskih godina, građanima Srbije i susednih država, kao i pripadnicima srpske dijaspore širom sveta, nudio i virtualne tečajeve portugalskog jezika i brazilske kulture, raznih nivoa i modaliteta (v. Ćirić 2022: 465), a organizovao je i brojne vannastavne aktivnosti i kulturne događaje.

7. Zaključne napomene

U ovom radu ponudili smo pregled naučnih i naučno-popularnih publikacija iz oblasti (primenjene) lingvistike čiji je glavni predmet portugalski jezik, odnosno onih koje se u nekom svom aspektu dotiču i portugalskog jezika, a objavljene su u Republici Srbiji. Pregled smo dopunili kratkim istorijatom nastave portugalskog kao stranog jezika u našoj zemlji, od osnivanja prvog lektorata do danas. Time smo prikazali razvoj i aktuelno stanje lingvističke grane luzitanskih studija u našoj akademskoj sredini.

Na osnovu sprovedene analize, zaključujemo da je portugalski jezik predstavljao deo predmeta istraživanja triju naučnih monografija iz oblasti romanističke odnosno iberoromanističke lingvistike, kao i da se osam radova objavljenih u naučnim časopisima ili zbornicima bavi pojedinim pitanjima portugalskog jezika, od čega dva luzizmima u srpskom, dva pitanjima jezičke politike i planiranja na portugalskom govornom području, jedan međusobnim uticajima starošpanskog i staroportugalskog, i tri nastavom portugalskog jezika za govornike srpskog. Identifikovali smo i dva magistarska, jedan master i jedan doktorski rad, koji su odbranjeni na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, a čije teme uključuju i pojedine aspekte portugalskog jezika. Istražili smo i pristup srpske normativističke literature pitanjima u vezi sa tim jezikom, navodeći dela koja se bave transkripcijom portugalskih imena. Prikazali smo i tri portugalsko-srpska odnosno srpsko-portugalska rečnika, jedan udžbenik portugalskog kao stranog jezika i četiri publikacije priručničkog tipa.

Konstatujemo da lingvistička literatura objavljena u Republici Srbiji poseduje određene publikacije koje nude osnovne informacije o portugalskom jeziku stručnoj i široj javnosti, posebno kada su u pitanju oblasti (sociolingvističke) istorije jezika, jezičkih kontakata i nastave portugalskog kao stranog jezika. Ostale oblasti, međutim, zastupljene su veoma malo, ili pak istraživanja u njihovim okvirima na građi iz portugalskog jezika kod nas uopšte nisu sprovedena. Što se tiče leksikografije i gramatografije, iako je na tom polju objavljeno nekoliko publikacija, domaćoj lingvistici još uvek nedostaju opšti dvojezični portugalsko-srpski i srpsko-portugalski rečnici solidnijeg kvaliteta, zatim, rečnici posebnih namena, kao i gramatika portugalskog jezika koja bi bila strukturirana prema savremenim lingvističkim teorijsko-metodološkim okvirima.

Rezultati istraživanja o nastavi portugalskog kao stranog jezika u Republici Srbiji pokazuju da studenti dvaju fakulteta filološkog profila imaju mogućnost učenja portugalskog kao izbornog predmeta pri lektoratima, čiji rad omogućava saradnja sa portugalskim Institutom Kamojš, dok su široj javnosti dostupni i

besplatni tečajevi portugalskog jezika i brazilske kulture pri Centru za brazilske studije Instituta Gimarais Roza u Beogradu. Smatramo da na ovom polju postoji prostor za dodatno unapređenje i da ciljevi međunarodne saradnje srpskih univerziteta sa odgovarajućim portugalskim i brazilskim zvaničnim institucijama treba da se kreću u pravcu zasnivanja studijskih programa iz portugalskog jezika, luzofonih književnosti i kultura. Time bi se omogućilo i formiranje stručnjaka, koji bi potom doprineli unapređenju svih delatnosti iz oblasti (primenjene) lingvistike u vezi sa portugalskim jezikom u Republici Srbiji.

Literatura

- Autorski kolektiv Lingea 2017: Lingea, *Portugalski: priručnik za konverzaciju*. Novi Sad: Lingea.
- Autorski kolektiv Lingea 2020: Lingea, *Gramatika savremenog portugalskog*. Novi Sad: Lingea.
- Berta 2017: T. Berta, La influencia española en la versión portuguesa de la *Historia de Vespasiano*. Los tiempos compuestos. V. Dickov (ur.), *Identitet, mobilnost i perspektive u studijama jezika, književnosti i kulture*. (str. 93–128). Beograd / Kjeti–Peskara: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu / Univerzitet Gabriele D’Anuncio.
- Bogetić 2019: Д. Богетић, Дипломатски односи Југославије/Србије и Бразила. У: Д. Теодосић (ур.), Београд–Бразилија: 80 година дипломатских односа (стр. 11–19). Београд: Архив Југославије / Министарство спољних послова Републике Србије / Амбасада Савезне Републике Бразил у Републици Србији. / D. Bogetić, *Diplomatski odnosi Jugoslavije/Srbije i Brazila*. U: D. Teodosić (ur.), *Beograd–Brazilija: 80 godina diplomatskih odnosa* (str. 11–19). Beograd: Arhiv Jugoslavije / Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije / Ambasada Savezne Republike Brazil u Republici Srbiji.
- Bugarski 2007: R. Bugarski, *Lingvistika u primeni*. Beograd: Čigoja štampa.
- Čkonjević 2012: J. Čkonjević, *Ensino da cultura: aspectos da cultura portuguesa para falantes de sérvio*. (Dissertação de mestrado). Lisboa: Universidade de Lisboa.
- Ćirić 2017: M. Ćirić, Política e planejamento linguístico no mundo lusófono a partir da perspectiva dos modelos culturais de padronização linguística. U: V. Dickov (ur.), *Identitet, mobilnost i perspektive u studijama jezika, književnosti i kulture*. (str. 71–91). Beograd / Kjeti–Peskara: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu / Univerzitet Gabriele D’Anuncio.
- Ćirić 2018: M. Ćirić, *Jezičke ideologije u ženskoj brazilskoj dijaspori u Srbiji: interdisciplinarna perspektiva*. (doktorski rad u rukopisu). Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Ćirić 2022: M. Ćirić, Upotreba nestandardnih varijeteta srpskog jezika u nastavi portugalskog kao stranog jezika. U S. Gudurić, J. Dražić, M. Stefanović (ur.), *Jezici i kulture u vremenu i prostoru X/3* (str. 463–471). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Ćirić 2024a: M. Ćirić, Uloga televizijskih serija u motivaciji govornikâ srpskog za učenje portugalskog jezika i prepoznavanju nastavnih sadržaja. U V.

- Budinčić, J. Pršić, B. Solujić (ur.), *Jezik, književnost i mediji* (str. 81–96). Beograd: Alfa BK Univerzitet.
- Ćirić 2024b: M. Ćirić, Izgovorne greške govornikâ srpskog jezika sa kompetencijom u španskom pri učenju portugalskog jezika kao stranog. U S. Gudurić, M. Stefanović, J. Dražić (ur.), *Jezici i kulture u vremenu i prostoru XI/3* (str. 506–516). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Dickov 2017: B. Дицков (ур.), Идентитет, мобилност и перспективе у студијама језика, књижевности и културе. Београд / Кјети–Пескара: Филолошки факултет Универзитета у Београду / Универзитет Габријеле Д’Анунцио. / V. Dickov (ur.), *Identitet, mobilnost i perspektive u studijama jezika, književnosti i kulture*. Beograd / Kjeti–Peskara: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu / Univerzitet Gabrijele D’Anuncio.
- Drašković 1994: V. Drašković, *Uporedna gramatika romanskih jezika: fonetski razvoj, morfologija, tekstovi*. Sremski Karlovci / Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Kamara i Ćirić 2008: Ž. Kamara, M. Ćirić, *Portugalsko-srpski, srpsko portugalski rečnik – Dicionário português–sêrvio, sêrvio–português*. Beograd: Agencija Matić.
- Kamara i Ćirić 2014: Ž. Kamara, M. Ćirić, *Portugalsko-srpski, srpsko portugalski rečnik – Dicionário português–sêrvio, sêrvio–português*. Zemun: JRJ.
- Kardeira 2017: E. Cardeira, Identidade e norma na história do português. U: V. Dickov (ur.), *Identitet, mobilnost i perspektive u studijama jezika, književnosti i kulture*. (str. 53–69). Beograd / Kjeti–Peskara: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu / Univerzitet Gabrijele D’Anuncio.
- Klajn 1977: I. Klajn, *Istorijska gramatika španskog jezika*. Beograd: Naučna knjiga.
- Klajn 1979: I. Klajn, Transkripcija i adaptacija imena iz romanskih jezika. U: *Pravopisne teme* (str. 121–174). Sarajevo: Institut za jezik i književnost u Sarajevu.
- Klajn 1998: I. Klajn, Vrste romanizama u savremenom srpskohrvatskom jeziku i putevi njihovog dolaska. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 41(1), 69–89.
- Klajn 2002: I. Klajn, *Rečnik jezičkih nedoumica*. Beograd: Čigoja štampa.
- Kojičić 2015: M. Kojičić, *Palatalizacije u francuskom, portugalskom i španskom jeziku*. (master rad u rukopisu). Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Kovačec 2001: A. Kovačec, Uz osamdeseti rođendan akademika Vojmira Vinje.

Folia Onomastica Croatica, 10, 261–264.

Kuzmanović 2004: A. Kuzmanović, *Analiza fonoloških promena u graničnim varijetetima zapadnog dela Iberijskog poluostrva: u prilog univerzalnoj teoriji jezičke promene*. (magistarski rad u rukopisu). Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.

Kuzmanović Jovanović 2017: A. Kuzmanović Jovanović, Lygia Fagundes Telles e as suas *Meninas* na Sérvia: uma história pessoal. *Passages de Paris*, 15, 68–74.

Kuzmanović Jovanović 2020: A. Кузмановић Јовановић, Социолингвистичка историја Иберијског полуострва и иберороманских језика: са посебним освртом на кастиљански (шпански), португалски, галицијски и каталонски језик. Београд: Филолошки факултет. / A. Kuzmanović Jovanović, *Sociolingvistička istorija Iberijskog poluostrva i iberoromanskih jezika: sa posebnim osvrtom na kastiljanski (španski), portugalski, galisijski i katalonski jezik*. Beograd: Filološki fakultet.

Kuzmanović i Nikolić 2002: A. Kuzmanović, J. Nikolić, *Sa portugalskim u svet*. Beograd: Agencija Matić.

Ljujić 1987: M. Ljujić, *Indikativna sredstva za iskazivanje prošlosti i preprošlosti u portugalskoj i španskoj dnevnoj štampi*. (magistarski rad u rukopisu). Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.

Marinović 2019: A. Marinović, *Receção das literaturas de língua portuguesa na Sérvia*. *E-Letras com vida*, 2, 96–116.

Marinović 2022: A. Мариновић, Осврт на књижевност за децу у Португалији. Годишњак Института за деčју књижевност, 2, 106–122. / A. Marinović, *Osvrt na književnost za decu u Portugaliji*. *Godišnjak Instituta za dečju književnost*, 2, 106–122.

Miletić 2008: R. Miletić, *Aquisição de preposições em português língua segunda/língua estrangeira: o caso dos falantes nativos da língua sérvia*. (Dissertação de mestrado). Lisboa: Universidade Nova de Lisboa.

Pavlović 2006: M. M. Pavlović, *Ensino da Língua Portuguesa a falantes do sérvio*. (Dissertação de mestrado). Lisboa: Universidade de Lisboa.

Pejović i Stojanović 2021: A. Пејовић, J. Стојановић (ур.), 50 година студијског програма шпански језик, хиспанске књижевности и културе. Београд: Филолошки факултет. / A. Pejović, J. Stojanović (ur.), *50 godina studijskog programa španski jezik, hispanske književnosti i kulture*. Beograd: Filološki fakultet.

Pešikan, Jerković i Pižurica 2010: M. Пешикан, J. Јерковић, M. Пижурица,

- Правопис српскога језика. Нови Сад: Матица српска. / М. Pešikan, J. Jerković, M. Pižurica, *Pravopis srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska.
- Petrović 2023: Р. Петровић, Политички односи између Србије и Португалије на почетку 21. века. Национални интерес, 44(1), 107–124. / R. Petrović, *Politički odnosi između Srbije i Portugalije na početku 21. veka*. Nacionalni interes, 44(1), 107–124.
- Petrović 2024a: Р. Петровић, Португалија: од глобалне империје до европске периферије. Београд: Поредак / Институт за европске студије. / R. Petrović, *Portugalija: od globalne imperije do evropske periferije*. Београд: Poredak / Institut za evropske studije.
- Petrović 2024b: Р. Петровић (ур.), Португалија данас: погледи из Србије. Београд: Институт за европске студије. / R. Petrović (ur.), *Portugalija danas: pogledi iz Srbije*. Београд: Institut za evropske studije.
- Prijic 2010: V. Prijic, *Ensino do Português como Língua Estrangeira na Sérvia: contributo para uma reflexão sobre o ensino-aprendizagem do português como LE no ensino superior*. (Dissertação de mestrado). Lisboa: Universidade Nova de Lisboa.
- Rajić 2014: J. Рајић, Хиспанизми и лузизми у савременом српском језику. Анали Филолошког факултета, 26(2), 21–38. / J. Rajić, Hispanizmi i luzizmi u savremenom srpskom jeziku. *Anali Filološkog fakulteta*, 26(2), 21–38.
- Savić 1970: M. Savić, Transkripcija toponima sa španskog i portugalskog jezičkog područja. *Globus*, 2(2), 42–54.
- Sera Pić 2016: G. Serra Pietsch, *Aspectos do processo de aquisição/aprendizagem da competência pragmática do português língua não-materna no caso de falantes do servo-croata*. (Dissertação de mestrado). Lisboa: Universidade Aberta.
- Sera Pić i Ćirić 2014: G. Serra Pietsch, M. Ćirić, *Por dentro do Brasil: método de português brasileiro para estrangeiros – nível básico e intermediário*. Београд: Glosarijum.
- Soldatić i Donić 2011: Д. Солдатић, Ж. Донић, Свет хиспанистике: увод у студије. Београд: Завод за уџбенике. / D. Soldatić, Ž. Donić, *Svet hispanistike: uvod u studije*. Београд: Zavod za udžbenike.
- Todorović 1995: S. Todorović, *Portugalski u svakoj prilici*. Београд: Duška / Gaga pres.
- Todorović De Almeida 2001: С. Тодоровић Де Алмеида, Португалско-српски и српско-португалски речник. Београд: Душка. / S. Todorović De Almei-

da, *Portugalsko-srpski i srpsko-portugalski rečnik*. Beograd: Duška.
Živković 2005: P. Živković, *Portugalsko-srpski rečnik*. Beograd: Narodna knjiga.

Izvori

- Crnjanski 2018: V. Crnjanski, UNS: Na Filozofskom otvoren Centar za portugalski jezik, *Dnevnik*, 21.11.2018. [online] [<https://www.dnevnik.rs/lat/drustvo/uns-na-filozofskom-otvoren-centar-za-portugalski-jezik-21-11-2018>]
Cvijić 1998: A. Цвијић, Југо-прича са срећним крајем, *Политика*, 19.5.1998, 24. / A. Cvijić, Jugo-priča sa srećnim krajem, *Politika*, 19.5.1998, 24.
Dragosavac 1997: P. Dragosavac, Kultura je put u dva pravca, *Blic*, 19.6.1997, 12.
Vestfalen 1999: A. L. Westphalen, *Relatório Final: Leitorado de Português na Universidade de Belgrado*. (neobjavljen dokument iz arhivske građe Ambasade Brazila u Beogradu).

Mladen Ćirić

A LÍNGUA PORTUGUESA NA LINGÜÍSTICA (APLICADA) NA REPÚBLICA DA SÉRVIA

Resumo

Este trabalho apresenta uma revisão das unidades bibliográficas científicas e de divulgação científica na área de linguística cujo principal objeto é a língua portuguesa, bem como daquelas que, em algum aspecto, abordam a língua portuguesa, publicadas na República da Sérvia. O objetivo do estudo é oferecer uma visão sobre o desenvolvimento e o estado atual do ramo linguístico dos estudos lusitanos no âmbito acadêmico sérvio. Na seção introdutória, são apresentados o objeto da pesquisa, a concepção de linguística, o corpus utilizado e os objetivos do trabalho. A segunda seção apresenta as publicações científicas em linguística, publicadas na Sérvia, que tratam de questões específicas da língua portuguesa. Na terceira seção, é oferecida uma revisão da literatura normativa sérvia relacionada à língua portuguesa. A quarta seção apresenta os dicionários bilíngues português-sérvio e sérvio-português. Na quinta seção, são examinadas publicações didáticas e de referência na área de português como língua estrangeira, publicadas na Sérvia. Na sexta seção, é apresentado um breve histórico do ensino da língua portuguesa nas instituições sérvias relevantes, desde a criação do primeiro leitorado de português até os dias atuais. A última seção oferece algumas observações conclusivas sobre o desenvolvimento e o estado atual dos estudos lusitanos sérvios no campo da linguística, com base na análise realizada.

Palavras-chave: língua portuguesa, estudos lusitanos, linguística, ensino de línguas estrangeiras, dicionários bilíngues, livros didáticos de línguas estrangeiras